

Juhend hindajale

EESTI 18. SAJANDIL

100 punkti

1. Otsustage, millised väited Põhjasõja puhkemise põhjuste kohta on tõesed, millised väärad. Tähistage vastus mäkega „X“. **Kõik õiged – 3p; 4-5 õiget – 2p; 1-3 õiget – 1p** **3p**

Väide	Tõene	Väär
Sõja puhkemise peamiseks põhjuseks olid usulised konfliktid.		X
Sõja põhjuseks oli Rootsi riigi eesmärk laieneda, et muuta Läänemeri oma sisemereks.		X
Naaberriigid soovisid näljahäda ja sisevastuolude tõttu Rootsi nõrgenemist ära kasutada.	X	
Poola soovis saada ligipääsu Läänemerele, et saada „akent Läände“ Läänemerele kauplemiseks		X
Vene diplomaadid süüdistasid rootslasi ebaviisakas käitumises ning tsaari solvamises ja alandamises	X	
Jõudis lõpule 25 aastat kestnud rahu Rootsi ja Taani vahel, mida Taani otsustas mitte enam pikendada.		X

Allikad:

- Eesti ajalugu IV, Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni. Mati Laur, Tõnu Tannberg, Helmut Piirimäe. Tartu: Ilmamaa, 2003. Siin ja edaspidi „Eesti ajalugu IV“. Lk 18-20.
- Eesti ajalugu II gümnaasiumile. Lauri Vahtre, Mart Laar. Tallinn: Maurus Kirjastus, 2013 Siin ja edaspidi „Eesti ajalugu II (Maurus)“. Lk 60.
- Eesti ajalugu varasel uusajal 1550-1800. Mati Laur. Tallinn: Eesti entsüklopeediakirjastus, 1999. Siin ja edaspidi: „Eesti ajalugu varasel uusajal“. Lk 51.
- Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa. Rootsi ajast 20. sajandi alguseni. Pärtel Piirimäe, Marten Seppel, Andres Andresen, Ago Pajur. Tallinn: Avita, 2015. Siin ja edaspidi „Eesti ajalugu II (Avita)“. Lk 47.

2. Täitke tabel Rootsit Põhjasõja alguses rünnanud riikide kohta. Märkige tabelisse:

- riigi valitseja nimi Rootsi ründamise ajal;
- peamine piirkond, mille see riik pidi Rootsilt vallutama esialgse sõjaplaani kohaselt.

Kõik õiged – 3p; 4-5 õiget – 2p; 1-3 õiget – 1p

3p

Riik	Valitseja nimi	Piirkond, mis sooviti vallutada Põhjasõjas
Venemaa	Peeter I Sobib ka lihtsalt „Peeter“, „Pjotr“ või „Peeter Suur“	Ingerimaa / Karjala Piisab ühe piirkonna mainimisest. Sobib ka ükskõik mis muu vastus, mis viitab Ingerimaa/Karjala piirkonnale – nt „Tulevase Peterburi piirkond“, „Soome lahe idaosa“ vms.

		<p>Vastused „Eesti“, „Liivimaa“, „Soome“ ja „Rootsi“ on valed. Vale on ka kombineeritud vastus, kus väär lisand nullib tõese vastuse – nt „Eesti- ja Ingerimaa“.</p> <p>Ei piisa vastusest „Narva“. Õigeaks võib aga lugeda vastuse „Narva ja sellest ida pool olevad alad“.</p> <p>Ei sobi ka vastus „Varasematel aastatel Rootsile kaotatud alad“, kuna pole täpsustatud, mis piirkondadest on jutt.</p>
Taani	<p>Frederik IV (või „Friedrich IV“ või „Fredrik IV“)</p> <p>„Christian V“ on vale vastus – suri 1699.</p>	<p>Lõuna-Rootsi / Holstein-Gottorpi hertsogiriik</p> <p>Piisab ühe piirkonna mainimisest.</p> <p>Taani soovis esmajärjekorras vallutada Holstein-Gottorpi hertsogiriiki. Vastusena sobib ükskõik mis vastus, mis viitab sellele piirkonnale – nt „Holstein“, „Gottorp“, Schleswig“ vms.</p> <p>Lisaks pidi Taani ära vallutama endised Taani valdused Lõuna-Rootsis. Ka see sobib vastuseks.</p> <p>Üldine vastus „Varem Rootsile kaotatud alad“ ei ole piisav, kui konkreetset piirkonda pole mainitud.</p>
Poola	<p>August II (Sobivad ka „August tugev“ või „Friedrich August I“. Sobib ka „Augustus II“.</p>	<p>Eesti- ja Liivimaa / Eestimaa / Liivimaa</p> <p>Piisab ühe piirkonna mainimisest.</p> <p>Sobivad ka muud vastused, mis viitavad Eesti- ja Liivimaa piirkonnale, nt „Balti provintsid“, „Eesti ja Läti“</p> <p>Piisab ka vastusest „Riia“ või „Riia ümbrus“, kuna selle vallutamine oli miinimumeesmärk.</p> <p>Valeks tuleb lugeda vastused, mis näitavad, et õpilane eeldab, et Eesti pidi minema jagamisele (nt „Lõuna-Eesti“).</p> <p>Valeks tuleb lugeda ka vastused, mis ei viita Eesti- ja Liivimaale.</p>

Allikas: Eesti ajalugu IV, lk 19-20

3. Pildil on üks esimesi täisportreena kujutatud Eesti talupoegi. Põhjasõja ajal levisid tema pildid massiliselt propagandaplakatitel ja lendlehtedel, mida levitati kõikjal Euroopas. Vastake allika põhjal järgnevatele küsimustele. **3p**

Mis oli pildil kujutatud isiku nimi?

Stephan Raabe / Ronga Tehvan / Stepnisch Krauklis. Sobivad ka väiksed erisused kirja pildis – nt nimekujud Stefan, Teffan, Rabe jne

Mis lahinguga oli see isik seotud? **Pühajõe lahing. Sobivad ka Narva, Lipumäe ja Voka lahing.**

Mida see isik selle lahinguga seoses tegi? **Juhatas Rootsi väed mööda salateid (üle soo) venelaste selja taha või venelaste laagrisse. Piisab vastusest, milles ilmneb, et õpilane teab, et Raabe oli teejuht, kes juhatas teed rootslastele (Rootsi vägedele, Rootsi kuningale vms) .**

Allikas: Ronga Tehvan. Eestlasest meediastaar 18. sajandil. Kalle Kroon. Horisont 4, 2011, lk 10-15.

4. Lugege läbi allolev tekst ja vastake teksti kohta küsimustele. **2p**

*Oh, ma vaene Tarto liin!
Mes sündi nüüd siin minoga,
perätu ma ole siin,
kes võib mo pääle kaeda?
Mo patt mulle tegi seda,
et mul johtu nii suur häda
seda peä nüüd tundma siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!
(...)*

*(...)
Kui kik maa jo paljass aije,
ning hääd rahvast ära riis
sis ta henel kirjä sai,
kumb teda sis siist ära viis,
paloti sis lin ning maa
lagedass kik tulega;
pilli minno ümbre siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!*

Kes on luuleridade autor? 1p

Käsu Hans / Hans Käsk. Lihtsalt vastusest „Hans“ või „H. Käsk“ ei piisa.

Nimetage sündmus, mida tekstis on kirjeldatud, ning aasta, mil see sündmus toimus. 1p

Sündmus: **Tartu linna hävitamine venelaste poolt. Võib olla ka mainitud Tartu „õhkulaskmist“, „rüüstamist ja hävitamist“, „mahapõletamist“ vms. Vastus „Tartu linna vallutamine“ tuleb lugeda valeks.**

Aasta: **1708**

Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 48-49, Eesti ajalugu IV lk 39

5. Selgitage, kes olid ja kuidas olid Põhjasõjaga seotud järgnevad isikud. **3p**

Johann Reinhold von Patkul: **baltisaksa aadlik, Liivimaa aadliopositsiooni pagulasliider Põhjasõja ajal, üks Põhjasõja algatajaid.**

Õige vastus ei pea olema põhjalik, piisab, kui õpilane teab, et **Patkul oli a) baltisaksa aadlik, ning b) oskab kirjeldada Patkuli seost Põhjasõjaga, näidates, et ta oli Rootsi riigivõimuga opositsioonis.**

Patkul aitas vahendada läbirääkimisi Rootsi-vastase koalitsiooni moodustamiseks. Oli reduktsiooni vastu võitlemise eest Stockholmis surma mõistetud, Rootsist põgenenud ning viimaks August II juures pelgupaiga leidnud. Patkul veenis Augustit, et Riia on ootamatu rünnakuga vallutatav, ning väitis, et kuningas leiaks Rootsiga rahulolematute aadlike seast laialdast toetust. 1699. aastal sõlmis ta ilma selleks volitusi omamata Liivimaa rüütelkonna nimel kuningas Augustiga alistumislepingu.

Patkuli väljaandmine oli üks Rootsi põhilisi nõudmisi August II-ga rahu sõlmimisel. Ta antigi Rootsile üle ning 1707. aastal ta hukati.

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita), lk 45-47, Eesti ajalugu IV lk 19.

Boriss Šeremetjev: Vene väejuht/kindral Põhjasõjas Eestimaa ning Liivimaa vallutamisel. Õpilane peab näitama, et teab, et Šeremetjev oli Vene väejuht Põhjasõjas Eesti/Liivimaa aladel.

Õigeks võib lugeda ka vastuse, kus õpilane seob Šeremetjevit korrektselt mõne lahinguga – nt „väejuht, kes rüüstas maad Pühajõe lahingu ajal“. Šeremetjevit võib seostada ka Narva, Erastvere ja Hummuli lahingute, Tartu vallutamisega jne.

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita) lk 46, Eesti ajalugu IV lk 27 ning 33-40.

Wolmar Anton von Schlippenbach: väejuht, kes juhtis Eestit kaitsnud Rootsi vägesid pärast Rootsi põhivägede lahkumist 1701. aastal, üritades venelaste rünnakut tagasi lüüa. Ta juhtis Rootsi vägesid Hummuli ja Erastvere lahingutes.

Piisab vastusest, kus õpilane näitab, et teab, et Schlippenbach oli Rootsi väejuht Põhjasõjas Eesti aladel pärast Rootsi põhivägede lahkumist

Võimalikud on ka muud õiged vastused. Schlippenbach oli ka Eestimaa kindralkuberner 1704-1706 ning sõja lõpus 1715 läks Vene poolele üle, kus tegutses nõunikuna ning tegi karjääri. Oluline on, et vastuses oleks avatud seost Põhjasõjaga.

Allikad: Eesti ajalugu II (Maurus) lk 65, Eesti ajalugu IV lk 33-35.

6. Täitke tabel Põhjasõja lahingutest. Märkige tabelisse lahingu toimumise aasta ning lahingu tulemus.

Punkti annab iga tõene rida.

4p

Lahingu nimi	Toimumise aasta	Lahingu tulemus
Erastvere lahing	1701 (vana kalendri järgi) või 1702 (uue kalendri järgi)	Vene vägede võit Rootsi vägede üle / Šeremetjevi võit Schlippenbachi üle / Vene vägede esimene võit rootslaste üle. Vastusest peab selguma mõlemad osapooled.

Hummuli lahing	1702	Vene vägede võit Rootsi vägede üle / Šeremetjevi võit Schlippenbachi üle / Rootslased pidid taanduma Pärnusse
Poltaava lahing	1709	Vene vägede võit Rootsi vägede üle / Peeter I võit Karl XII üle / Rootsi põhivägede häving Põhjasõjas / Rootsi kaotas oma sõjalise võimsuse ning sõjaedu kaldus Venemaa kasuks
Tallinna vallutamine	1710	Vene vägede võit Rootsi vägede üle, Eesti alad läksid Venemaa kätte. Punkti saamiseks peab ühes või teises sõnastuses olema ära mainitud, et Tallinna vallutamise tagajärjel läksid Eesti alad Venemaale. Sõnastatud võib see olla erinevalt (nt „viidi lõpule Eesti alade vallutamine Venemaa poolt“, „Sunniti Rootsi väed lahkuma Eestist“ vms)

Allikad: Eesti ajalugu IV lk 34, 39-40.

7. Reastage sellel aastal toimunud sündmused ajaliselt õigesse järjekorda. Lisage tabeli alla tõene aastaarv.

a. Reastage sündmused ajaliselt õigesse järjekorda, alustades varaseimast. **3p**

Kõik õiged – 2p; 1-3 õiget – 1p.

3	Rootslaste võit Narva lahingus
2	Rootsi väed sunnivad Travendali rahuga Taanit sõjast väljuma.
1	Saksi väed alustavad Riia linna piiramist.
4	Rootsi vägede ning kuninga jõudmine Laiusele

b. Nimetage aasta, mil ülalmainitud sündmused toimusid. 1p Vastus: **1700.**

Allikas: Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 52-53

8. Mis rahuleping lõpetas Põhjasõja? Mis aastal see leping sõlmiti? **2p**

Rahulepingu nimi: **Uusikaupunki / Nysttadt. Õigeks võib lugeda ka pisikeste kirjavigadega vastus (nt „Uusikaubungi“)**

Rahulepingu sõlmimise aasta: **1721**

Allikas: Eesti ajalugu IV, lk 44.

8. Vastake küsimustele 18. sajandi Vene (suur V, sest polnud rahvuselt venelased...) keisrinnade kohta.

9p

a) Pildil on Vene keisrinna aastatel 1725–1727.

Mis oli ta nimi? **Katariina I. Sobib ka ilma numbrita. Sobivad ka erinevad nimekujud (Katarina, Jekaterina). Sobib ka Marta Elena Skawronska.**

Kes oli tema abikaasa? **Peeter I. Sobivad ka „Pjotr“ või „Peeter Suur“**

Kust oli ta pärit? **Vastustena sobivad: Eesti, Läti, Kuramaa, Liivimaa, Eestimaa, Lõuna-Eesti, Rõngu, Aluksne, Aluliina, Kuramaa. Täpselt ei ole Katarina I sünnikoht teada, nii et piisab piirkonna teadmisest.**

Kes sai Venemaa keisriks pärast tema surma? **Peeter II / Pjotr II**

Allikas: Tsaaride aeg: Venemaa ajaloost 1917. aastani. Mati Laur. Tallinn: Sild 2002. Siin ja edaspidi: „Tsaaride aeg“. Lk 79-81.

b) Pildil on Vene keisrinna aastatel 1730–1740. Kirjelduse järgi olevat ta olnud *„pikk ja tugev, meheliku oleku ja häälega täidlusele kalduv naine, kes jättis välimuselt üsna hirmuäratava mulje“* (M. Laur, „Tsaaride aeg. Venemaa ajaloost 1917. aastani)

Mis oli ta nimi? **Anna / Anna I / Anna Ivanovna / Kuramaa Anna**

Kes sai Venemaa keisriks pärast tema surma? **Ivan VI**

Pildil olevale keisrinnale omas suurt mõju tema favoriit, Kuramaa hertsog ning hilisem Venemaa regent. Nimetage selle favoriidi nimi.

Favoriidi nimi: **Ernst Johann von Biron. Piisab ka vastusest „Biron“**

Allikas: Tsaaride aeg, lk 86-88.

c) Pildil on Vene keisrinna aastatel 1741–1761

Mis oli ta nimi? **Elisabet / Elisabet I. Sobivad ka erinevad nimekujud – Jelizaveta, Elisabeth vms. Sobib ka Jelizaveta Petrovna.**

Kes sai Venemaa keisriks pärast tema surma? **Peeter III / Pjotr III. Sobib ka Karl Peter Ulrich**

Allikas: Tsaaride aeg, lk 90-93.

10. Töö kontuurkaardiga. Vastake kaardi kohta küsimustele.

4p

Mis valitseja ajal vallutas Venemaa kaardil numbriga „1“ märgitud alad?

Valitseja nimi: **Peeter I / Peeter Suur. Sobib ka nimekuju „Pjotr“**

Mis valitseja ajal vallutas Venemaa kaardil tumedamalt värvitud, numbriga „2“ tähistatud alad?

Valitseja nimi: **Katariina II / Katariina Suur. Sobivad ka erinevad nimekujud (Jekaterina jms)**

Mis riik kadus kaardilt selle valitseja tegevuse tagajärjel?

Riigi nimi: **Poola või Krimm (Krimmi khaaniriik) või üks neist.**

Mis oli Venemaa pealinn selle valitseja ajal? Märkige see linn kaardile märgistusega „X“.

Pealinna nimi: **Peterburi. Sobivad ka erinevad nimekujud – Peterburg, Sankt-Peterburg jms. Piisab ka sellest, kui linna nimi on lisaks märgile kirjutatud kaardile, aga mitte punktiirjoonele. Valeks tuleb lugeda aga vastus, kui seda ei ole kaardile märgitud või kui linn on märgitud kaardil valesse kohta või puudub märgistus „X“.**

Ei sobi nimekujud „Petrograd“ ja „Leningrad“

Allikad: Eesti ajalugu II (Maurus) lk 80, Tsaaride aeg lk 112-113

11. Nimetage Venemaa keisrid, kellele omistatakse järgnevad tsitaadid. **3p**

Näete, kui õnnetu ma olen. Oleksin ma astunud Preisi kuninga teenistusse, oleksin nüüd juba rügemendiülema kindralmajori või koguni kindralleitnandi aukraadis. Aga selle asemel toodi mind siia neetud maale ja tehti suurvürstiks.

Vastus: **Peeter III. Sobivad ka Pjotr III, Karl Peter Ulrich.**

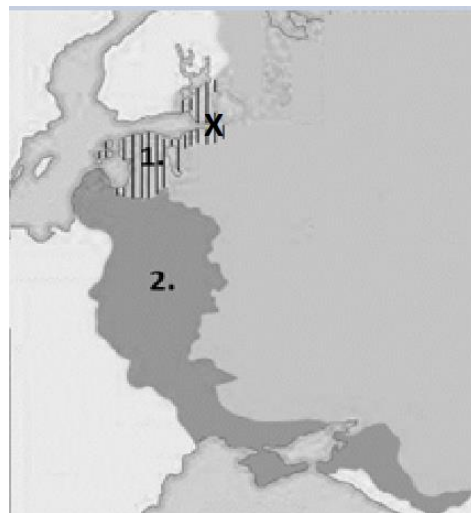
Allikas: Tsaaride aeg, lk 93.

Kui ma ütlen, et pärisorjad on samasugused inimesed nagu meiegi, riskin sellega, et mind hakatakse kividega loopima.

Vastus: **Katariina II / Katariina Suur. Sobivad ka erinevad nimekujud – Jekaterina jms.**

Allikas: Tsaaride aeg, lk 103

Venemaal on suur ainult see, kellega ma räägin, ja seni, kuni ma temaga räägin.

Vastus: **Paul I.**

Allikas: Tsaaride aeg, lk 115.

12. Keda 18. sajandi Venemaa valitsejatest võib pidada Paldiski ning Võru linna arengus kõige olulisemateks? Põhjendage oma vastust. **2p** Punkti annab õige vastus koos korrektse põhjendusega.

a) Valitseja, kes on enim mõjutanud **Paldiski** linna: **Kaks võimalikku vastust:**

- **Peeter I. Sobivad ka „Pjotr“ või „Peeter Suur“**
- **Katariina II / Katariina Suur. Sobivad ka erinevad nimekujud – Jekaterina jms.**

Kummagi vastuse õigsus sõltub juurde lisatud põhjendusest.

Põhjendus:

Peeter I: alustas Paldiskisse (Rogerwieki) sõjasadama rajamist / alustas Paldiski linna ehitust / alustas Paldiski sadama süvendamist / rajas Paldiski linna vms.

Allikas: Eesti ajalugu IV lk 131.

Katariina II puhul on võimalik mitu erinevat põhjendust:

- **Alustas pärast võimuletulekut Paldiski sadamas suurejooneliste ehitustöödega. Võttis eesmärgiks muuta Paldiski Vene sõjalaevastiku peamiseks tugipunktiks. Tema ajal on ehitatud valdav osa Paldiski kindlustustest.**
- **Katariina II ajal otsustati ka Paldiski sadama ehitus pooleli jätta. Peatselt pärast ehitustöödega uuesti alustamist selgus, et sadama ehitus on liiga keeruline ning kujuneb mõttetult kulukaks. 1764 külastas Katariina II Paldiski linna isiklikult ning otsustas, et Paldiski sadama ehitus ei vääri vaeva. Paldiski asemel otsustati jätkata Tallinna sadama arendamist.**
- **Katariina II andis Paldiski linnale tema praeguse nime.**
- **Põhjendusena võib mainida ka asehalduskorda ning selle käigus Paldiski maakonna loomist. Paldiskist sai Paldiski maakonna keskus.**
- **1783 andis Katariina II Paldiskile linnaõigused.**

Põhjendus ei pea olema pikk, piisab vaid ühe põhjenduse mainimisest. Oluline on vaid, et põhjendus on faktiliselt korrektne ja piisav.

Allikas: Eesti ajalugu IV lk 131-133

b) Valitseja, kes on enim mõjutanud **Võru** linna: **Katariina II/ Katariina Suur. Sobivad ka erinevad nimekujud – Jekaterina jms.**

Põhjendus: **Katariina II rajas Võru linna. Katariina II käsul või valitsusajal rajati Võru linn Võru kreisi keskuseks. Linn rajati tühjale kohale, Võru rüütlimõisa aladele.**

Allikas: Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 88.

13. Millal, kelle poolt ja miks kehtestati Balti erikord ning asehalduskord?

6p

a) **Balti erikord**

Aasta, mil Balti erikord kehtestati: **Sobivad vastused: a) 1710, b) 1712 (Eestimaa rüütelkonna eriõigused) c) 1713 (generaalkonfirmatsioon Eestimaa rüütelkonnale)**

Keiser, kelle poolt kehtestati Balti erikord: **Peeter I / Peeter Suur. Sobib ka nimekuju Pjotr.**

Balti erikorra kehtestamise põhjus: **Vastuses on vaja põhjendada Balti erikorra kehtestamise põhjuseid / vajalikkust. Sobib ükskõik mis korrektne põhjendus.**

Näiteks: selleks, et tagada baltisaksa aadlike toetus; baltisaksa aadlikud tegid lobitööd, et säilitada oma senised õigused; võimaldada Balti provintside vabatahtlik minek Vene keisririigi alla; suurendada Venemaa usaldusväärust Euroopas; vähendada Rootsi-poolset revanšiohtu Venemaale sõjas; see võimaldas sõjast hävitatud Balti provintse kiiresti taastada; see võimaldas luua Euroopa mudeli, mis oli eeskujuks Venemaa moderniseerimisele; võimaldas säilitada toimivat süsteemi. Võimalikud on ka muud korrektsed põhjendused.

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita), lk 51; Estonica – Balti erikord.

b) **Asehalduskord**

Aasta, mil asehalduskord kehtestati: **a) 1782 b) 1783 c) 1785**

Keiser, kelle poolt kehtestati asehalduskord: : **Katariina II/ Katariina Suur. Sobivad ka erinevad nimekujud – Jekaterina jms.**

Asehalduskorra kehtestamise põhjus: **Vastuses on vaja põhjendada asehalduskorra kehtestamise põhjuseid / vajalikkust. Sobib ükskõik mis korrektne põhjendus.**

Näiteks: ühtlustamine (soov ühtlustada Balti provintse Vene keisririigiga); riigivõimu mõju suurendamine Balti provintssides; ratsionaliseerimine (soov muuta valitsemist mõistuspärasemaks ja ratsionaalsemaks); Balti erikord oli Vene keisririigina tervikuna kahjulik, see takistas riigi arengut, mistõttu see tuli kaotada.

**Kuna asehalduskorra kehtestamisel oli suur hulk praktilisi põhjuseid, sobib vastuseks umbmäärasem-
nt „Majanduslikud põhjused“, „Katariina II soovis nii“ või „Praktilised põhjused“. Kui vastus on häguselt sõnastatud, aga ei ole otseselt vale, tuleks see lugeda tõeseks.**

Allikas: Mati Laur, Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 85.

14. Allpool on esitatud väited Balti erikorrast. Otsustage, kas need on tõesed või väärad. Kinnitage oma seisukoht märkega „X“ ja põhjendage oma valikut. **3p**

Seisukoht peab olema tähistatud märkega „X“ ning põhjendus peab korrektselt selgitama valitud seisukohta.

Balti erikord suurendas baltisaksa aadlike karjäärivõimalusi.

jah

ei

Põhjendus:

Jaatav seisukoht on eeldatav õige vastus. Põhjendus peab kirjeldama 18. sajandi baltisakslaste karjäärivõimaluste suurendamist. Iga sisuliselt õige vastus annab punkti. Näiteks:

- a) **Võib tuua mõne konkreetse 18.–19. sajandi baltisaksa aadliku, kes tegi Vene keisririigis karjääri – nt F. W. von Buxhöveden, Ernst Johann von Biron, Barclay de Tolly vms.**

- b) Võib välja tuua mõne(d) ametikoha(d) või valdkonna(d), kus baltisakslased tööd leidsid – näiteks kirjutada, et baltisakslased said tööd ministrite ja ametnikena Vene õukonnas või et paljud baltisakslased tegid Venemaal sõjalist karjääri.
- c) Kadusid Rootsi ajal baltisaksa aadlike tegevust takistanud piirangud, mistõttu aadlike kätte koondus suurem mõjuvõim. Ka see suurendas karjäärivõimalusi.
- d) Balti erikorraga said baltisakslased mitmeid majanduslikke soodustusi. See võimaldas teha kergemini karjääri põllumajanduses. Näiteks viinatootmine koondus aadlike kätte. Seeläbi suurenesid aadli sissetulekud.

Vastuseks piisab näitest, vastus ei pea olema pikalt ja põhjalikult lahti kirjutatud. Sobivad ka lühivastused, nagu „Baltisakslastest sõjaväelased“ või „Viinamonopol“. Sisuliselt peavad aga vastused olema õiged.

Valeks tuleb lugeda sisutud vastused, mis korralikku põhjendust välja ei too. Valeks tuleb lugeda ka ringvastused, mis lihtsalt rõhutavad teises sõnastuses uuesti üle, et „Baltisakslaste karjäärivõimalused suurenesid“. Valed on ka vastused, mis ei kirjelda konkreetselt baltisakslaste karjäärivõimaluste suurendamist, näiteks et „Peeter I suhtus soosivalt baltisakslastesse“ või „Baltisaksa aadlikel oli suur võim Vene keisririigis“ vms.

Eitav seisukoht ei ole eeldusekohane. Võimalik vastus „raskendas liikumisvabadust Lääne-Euroopas“ on väär.

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita) lk 50,

Balti erikord tõi kaasa Eesti talurahva olukorra paranemise.

jah

ei

Põhjendus:

Eitav seisukoht on eeldatav õige vastus. Iga sisuliselt õige vastus annab punkti. Põhjendus peab kirjeldama talupoegade seisundi halvenemist 18. sajandil. Näiteks:

- a) Pärisorjuse säilimine ja intensiivistumine

- b) Suurendati aadlike õigusi ning seeläbi ka võimu talupoegade üle.
- c) Suurenes mõisnike omavolitsemine talupoegade suhtes, suurenesid karistused.
- d) Roseni deklaratsioon
- e) Sobib ka ükskõik muu põhjendus, milles on kirjeldatud talupoegade rasket elu 18. sajandil.

Vastuseks piisab näitest, vastus ei pea olema pikalt ja põhjalikult lahti kirjutatud. Sisuliselt peavad aga vastused olema õiged.

Valeks tuleb lugeda sisutud vastused, mis korralikku põhjendust välja ei too. Valeks tuleb lugeda ka ringvastused, mis lihtsalt rõhutavad teises sõnastuses uuesti üle, et „talupoegade seisund halvenes“.

Jaatav seisukoht ei ole eeldustekohane. Mati Laur on küll raamatus „Eesti ajalugu varasel uusajal“ (lk 105) rõhutanud, et talupoegade elu ei muutunud nii äärmuslikult halvaks, nagu ajalookirjanduses vahel on väidetud, aga talurahva olukorra paranemisest siiski ei ole võimalik rääkida.

Allikad: *Estonica* – Pärisorjuslik kord ja mõisamajanduse intensiivistumine; Eesti ajalugu II (Maurus), lk 88-90.

Balti erikorraga sai valitsevaks religiooniks Balti provintssides õigeusk.

jah

ei

Põhjendus:

Eitav seisukoht on eeldatav õige vastus. Iga sisuliselt õige vastus annab punkti.

Põhjendus: luteri kirik säilitas Balti erikorraga oma õigused. Luteri kiriku õiguste säilimine oli Balti erikorra üks peamisi tunnuseid ning selle mainimisest vastusena piisab. Ehkki õigeusk sai õigusi juurde, jäi luterlus Eestis siiski valitsevaks religiooniks. Sobib ka põhjendus, kus kirjeldatakse Eestit luterliku maana – Eestis oli valdav osa elanikkonnast seotud luteri kirikuga ka 18. sajandi lõpul.

Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 50.

15. Tähistage märkega „X“ tunnused, mis kehtivad Balti erikorra kohta, ning väited, mis kehtivad asehalduskorra kohta.

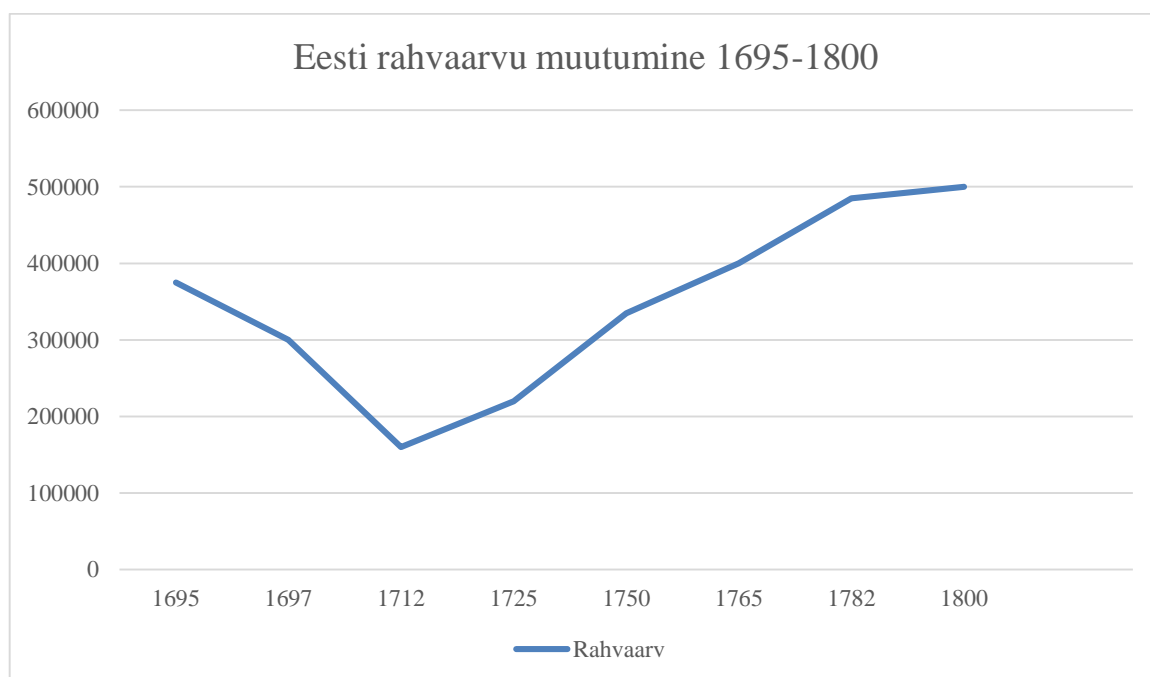
Kõik õiged – 3p; 5-7 õiget – 2p; 1-4 õiget – 1p.

3p

Tunnus	Balti erikord	Asehalduskord
Mõisate restitutsioon	X	
Mõisate kuulutamine aadlike pärusmõisateks e isiklikuks omandiks		X
Balti provintse valitses Riiast asehaldur.		X
Balti provintse valitsesid Riias ja Tallinnas asetsevad kubernerid.	X	
Säilis tollipiir Balti provintside ning Venemaa vahel.	X	
Muudeti maakondade sisemisi piire ning loodi uued maakonnad.		X
Linnade kodanikuõigused hakkasid laienema ka mittedakslastele.		X
Kehtestati pearahamaks.		X

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita) lk 54; Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 87-88; Estonica – valgustus ja valgustatud absolutism; Eesti ajalugu II (Maurus) lk 92

16. Vastake graafiku kohta esitatud küsimustele. **4p**

a) Mis sündmus mõjutas Eesti rahvaarvu aastatel 1710–1712? Kui suur oli Eesti rahvaarv selle sündmuse järel?

Sündmus: **Katk (Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 92). Sobib ka „Ikaldus ja nälg“.**

Eesti rahvaarvu suurus pärast seda sündmust: **Sobivad numbrid vahemikus 150 000 – 170 000. Graafikule on märgitud 160 000.**

Allikas: Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 95

- b) Graafikult võib välja lugeda, et 18. sajandi teisel poolel on rahvastiku juurdekasv olnud erakordselt kiire – rahvaarv on rohkem kui kahekordistunud. **Nimetage kaks rahvaarvu kiire kasvu põhjust.**
- a) **Pärast Põhjasõja lõppu ei olnud Eestis ühtegi suuremat sõda ega muud katastroofi, mis oleks rahvaarvu langetanud.**
- b) **Suurenenud loomulik iive**
- c) **Soomest, Venemaalt, Lätist jm Eestisse toodud ümberasujad**
- d) **Kliima soojenemine, soodsamad kliimaolud.**

Võimalikud on ka muud õiged vastused.

Lubatud on ka kaks sarnast (aga mitte sama!) vastust. Näiteks – 1) Ei olnud näljahädasid, 2) Ei olnud katku.

17. Milline oli Eesti seisuslik ja rahvuslik koosseis 18. sajandil? Tõmmake ring ümber igas reas kõige täpsemale protsendinumbrile. 4p

Talupojad	60%	65%	70%	75%	80%	85%	90%	<u>95%</u>
Aadlikud	<u>1%</u>	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%

Sakslased	<u>5%</u>	10%	15%	20%	25%	30%	35%	40%
Venelased	<u>1%</u>	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%

Õiged vastused: talupojad: 95%, aadlikud: 1% (umbes 0,5-1%), sakslased: 5% (umbes 3-5%), venelased: 1% (umbes 0,6%)

Allikad: Estonica – rahvastik: etniline ja seisuslik koosseis; Eesti ajalugu II (Avita) lk 56-57, Eesti ajalugu IV lk 162, Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 95-96, Eesti ajalugu II (Maurus) lk 87.

18. Selgitage – mille poolest erinesid 18. sajandi Eestis teineteisest immatrikuleeritud aadlikud ning maiskondlased. **1p**

Selgitus:

Piisab ühest õigest vastusest, üks järgmistest: immatrikuleeritud aadlike nimed (pered) olid kantud aadlimatriklitesse, maiskondlaste nimed aga mitte; immatrikuleeritud aadlikud kuulusid rüütelkondadesse, maiskondlased aga mitte; maiskondlastel oli vähem maid ja mõisu kui immatrikuleeritud aadlikel; immatrikuleeritud aadlikel oli rohkem õigusi kui maiskondlastel; immatrikuleeritud aadlikke oli tunduvalt vähem kui maiskondlasi.

Allikad: Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 79, Eesti ajalugu II (Avita) lk 52

19. Baltisaksa mõisnike suhtumist talupoegadesse on nimetatud paternalistlikuks. Selgitage, mida see tähendab – milles seisnes paternalistlik hoiak mõisnike suhtumises talupoegadesse. **1p**

Vastus:

Sobib ükskõik milline vastus, mis kirjeldab, kuidas mõisniku suhet talupoegadega nähti kui vanema suhet lastega. Et mõisnik peab talupoega hoidma, toetama ja kaitsma nagu hea isa ning talupoeg peab mõisnikule kuuletuma nagu laps. Täpsemad kirjeldused on Eesti ajalugu II (Avita) lk 61.

Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 61

20. Igast järgnevast viisikust on vaid üks vastus tõene. Tähistage tõene vastus märkega „X“. **4p**

a. Nii nimetati baltisaksa seisusliku omavalitsuse tähtsaimat organit, mis kogunes iga kolme aasta tagant

☐	Maanõunike kolleegium
☒	Maapäev
☐	Maanõukogu
☐	Landestaat
☐	Rüütelkond

b. Just sellele tugines peamiselt aadlimõisate majandustegevus

☐	Mõisamaa rendist saadavale tulule
☐	Taludelt kogutavatele maksudele
☐	Soolakaubandusele
☒	Teravilja müügile
☐	Puidu müügile

a. Just sellest sai mõisatele olulisim sissetulekuallikas 18. sajandi teisel poolel

☐	Linakasvatus
☐	Kartulikasvatus
☐	Rukki ning odra müük
☐	Põlevkivi kaevandamine
☒	Viinapõletamine

b. See mõisahoone on ehitatud 18. sajandil
Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 60--61

☐	Taagepera loss
☐	Vasalemma
☒	Õisu
☐	Laitse
☐	Purtse

21. Lugege läbi tekst ja vastake teksti kohta küsimustele. 5p

1. Mis puutub pärishärrade omandiõigusesse nende pärustalupoegade üle, siis sellele pandi alus maa esimesel vallutamisel; sest kui see provints mõõga ja saksa rüütliordu kaudu võideti ja tema valduseks langes, kaotas talupoegkond igasuguse vabaduse, nõnda et nad edaspidi ei olnud enam ühiskonna vabad liikmed, vaid pärisorjad ja kuulusid omandina mõisatele. (...) nad on jäänud tänaseni täielikku pärisorjusesse, samuti on neid pärisorjade ja sunnimaistena ühelt pärishärralt teisele pärandatud, müüdüd või muidu lepingutega edasi antud, võõrandatud ja isanda õigusega välja nõutud. (...)

2. Kuna rüütelkond määrab oma pärustalupoegade koormisi enda heaksarvamise järgi ise, järeldub sellest vastuvaidlematult, et rüütelkonnal on ka vaba voli oma pärustalupoegade vara oma heaksarvamisel suurendada, vähendada või muuta. (...)

3. Lõpuks, mis puutub rüütelkonna õigusesse oma pärustalupoegadele ihunuhtlust määrata, siis on ka üldiselt teada, et rüütelkonnale on see jätud temale antud isanda õiguse põhjal, mille alusel tal endistel aegadel oli täielik õigus oma talupoegade elu ja surma üle. (...) Sellest hoolimata on rüütelkond jällegi omal vabal tahtel loobunud sellest oma õigusest ja kaelakohtuvõimust alluvate talupoegade üle, nii et seda peavad nüüd kõrge kroonu kohtud nii kroonu- kui ka eratalupoegade üle, kusjuures aga neil juhtumeil, mis ei kuulu kriminaalkuritööde alla ja enesega surmanuhtlust kaas ei too, pole härradel kodukari ja nuhtluseõiguse tarvitamist oma alamate ja talupoegade üle kaotanud (...) Ja sellele kodukarile ei saa õieti panna ega määrata mingeid piire, vaid selle pehmemdamine on jätud ainult härrade eneste teha. (...)

a) Kirjeldage, millised õigused on ülal oleva teksti kohaselt baltisaksa aadlikel talupoegadele.

Vastus tuleneb tekstist endast. Õigeks lugeda vastus, mis on faktiliselt õige ning milles on näidatud korrektset arusaamist tekstist. Näiteks: „Aadlikel oli õigus talupoega osta ja müüa ning neid peksta“.

b) Millega on õigustatud aadlike võimu talupoegade üle?

Vastus tuleneb tekstist endast. Õige vastus peab viitama maa vallutamisele sakslaste poolt – nt „Muistne vabadusvõitlus“, „Ristisõjad“ vms. Õige on ka enam-vähem sõna-sõnaline ümberkirjutus: „Maa esialgse vallutamisega, kui see mõõga ja saksa rüütliordu kaudu võideti ja tema valduseks langes“.

c) Millal, kelle poolt ja mis põhjusel on ülal olev tekst kirjutatud?

Aasta: **1739**

Kelle poolt: **Otto Fabian von Rosen. Piisab ka vastusest „Rosen“ või „parun Rosen“ vms.**

Miks: Siin eeldatakse, et õpilane selgitab Roseni deklaratsiooni kirjutamise tausta. Õigeid lähenemisi on kaks:

a) **Õpilane on kirjeldanud, kuidas Roseni deklaratsioon kirjutati vastusena Vohnja möldri Jaani kaebusele.**

b) **Õpilane kirjeldab, kuidas Roseni deklaratsioon kirjutati, et anda ülevaadet keisrinna Annale ja/või maanõunike kolleegiumile Eesti talupoegade seisundist. Vajadus selle järele tekkis pärast Vohnja möldri Jaani kaebust.**

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita), lk 64-65; Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 104-106; Eesti ajalugu II (Maurus), lk 88-90.

22. Eesti talupoegade õiguslikku olukorda parandati pisut 1765. aastal, mil Liivimaal võeti vastu nn positiivsed määrused. Määruste läbisurumise taga oli suurel määral all oleval pildil kujutatud kindralkuberner. Vastake küsimustele tema kohta. **3p**

Mis oli pildil kujutatud kindralkubeneri nimi? **George von Browne-Camas**. Piisab ka vastusest „**George Browne**“ või „**Browne**“. „e“ puudumine nime lõpust ei ole viga, nii et ka vastuse „**Brown**“ võib lugeda õigeks. Mis rahvusest ta oli? **Irlane**

Mis muutus talupoegade elus „positiivsete määruste“ tagajärjel? Kirjeldage vähemalt üht konkreetset muutust.

Positiivse määrustega sai talupoeg seaduse näol kinnituse järgmistes punktides:

- a) **Talupojal on õigus omada vallasvara.**
- b) **Keelatud on olemasolevate koormiste põhjendamatu suurendamine mõisnike poolt.**
- c) **Mõisakohustuste täitmise järel võis talupoeg põllusaaduste ülejäägid turustada.**
- d) **Seati paika kindlad piirid mõisnike õigustele talupoegade karistamiseks.**
- e) **Kodukariõiguse ülemmääraks määrati 30 vitsahoopi.**
- f) **Talupojale anti õigus mõisnike peale kaevata (sillakohtusse).**

Piisab ühe punkti mainimisest.

Üldsõnaline vastus, nt „talupoegade elu muutus paremaks“ või „talupoegade õigusi suurendati“ ei ole piisav ja tuleb lugeda valeks – vaja on konkreetset vastust.

Allikad: Eesti ajalugu II (Maurus), lk 90-91, Eesti ajalugu varasel uusajal lk 76-77 ja 107, Eesti ajalugu II (Avita) lk 53

23. Selgitage, kuidas jõudsid valgustusideed Euroopast Eestisse. **1p**

Eeldatav õige vastus kirjeldab, kuidas valgustusideed jõudsid Eestisse läbi baltisakslaste ja/või Saksamaa.

Saksa valgustusliikumise üks kandvaid sambaid oli ka protestantlik kirik. Eelkõige haaras valgustus baltisaksa ühiskonna kõrgemaid ja haritumaid kihte (aadlikud, pastorid, raehärrad, ametnikud, arstid, õpetajad). Valgustuse peamiseks meediumiks Eestis olid raamatud ja ajakirjandus, selle esimesteks institutsioonilisteks avaldumisvormideks said 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi alguses asutatud klubid, seltsid ja vabamüürlaste loožid. Ka baltisaksa kontrolli all olev luteri kirik võttis valgustusajal omaks teoloogilise ratsionalismi, mis lähtus piibli

tõlgendamisel inimhõimusest. Valgustusideede leviku eest kandsid hoolt ka üksikud valgustajad, kes olid kirjavahetuses Saksamaa haritlastega. Allikas: Estonica – valgustus ja valgustatud absolutism.

24. Keda on pildidel kujutatud? Lugege läbi kirjeldused ning lõpetage laused. 6p

- a) Pildil kujutatud valgustaja tegutses pastorina ühes Liivimaa kihelkonnakeskuses ning pälvis tuntust kodulooürija ja literaadina. Oma neljaköitelises kogumikus „Topograafilisi teateid Eesti- ja Liivimaast“ andis ta põhjaliku ülevaate siinsest loodusest, haldusest, rahvastikust, kommetest, geograafiast ja majandusest. Lisaks andis ta välja ajakirja „Põhjamaa kirjutisi“ ning mitmeid teisi teoseid.

Pildil kujutatud isiku nimi: **August Wilhelm Hupel**. Sobib ka lihtsalt „Hupel“ või väikese kirjaveega vastus, nt „Huupel“ vms

Kihelkonnakeskus, kus ta pastorina töötas: **Põltsamaa**. Sobib ka „Äksi“.

Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 68.

- b) Pildil kujutatud valgustaja oli eelkõige seotud Lätiga. Tema 1796. aastal ilmunud peateos keskendus eeskätt baltisaksa aadli ründamisele. Selles käsitles ta esmakordselt Liivi- ja Eestimaa põlisrahvaid – lätlasti ja eestlasti – mitte üksnes rõhutatud talupoegadena, vaid pärisorjade seisusesse surutud rahvusena, kelle areng on seeläbi kunstlikult pidurdatud.

Pildil kujutatud isiku nimi: **Garlieb Helwig Merkel**. Piisab ka „Merkel“ või väikese kirjaveega vastus, nt „Merckel“ vms.

Tema 1796. aastal välja antud peateose nimi: „**Die Letten, vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts**“ ehk eesti keeles: „**Lätlased, eriti Liivimaal filosoofilise sajandi lõpul**“. Täisnime pole vaja, piisab lühikesest pealkirjast: „Die Letten“ või „Letten“ või „Lätlased“. Allikas: Estonica – valgustus ja valgustatud absolutism.

- c) Pildil kujutatud mees töötas pastorina Viru-Nigulas, Lüganusel ja Äksis. 19. sajandi alguses toodi tema eestvedamisel eesti kirjakeelde õ-täht. Lisas andis ta 19. sajandi esimesel poolel välja hulganisti eestikeelset kirjandust. Esimese trükise andis ta aga välja 18. sajandi lõpus 1795. aastal. See teos põhjustas murrangu eestlaste lugema õppimisel.

Pildil kujutatud isiku nimi: **Otto Wilhelm Masing**. Piisab ka perenimest, „Masing“. Sobib ka väikese kirjaveega vastus, nt „Maasing“ vms.

Raamat, mille ta andis välja 1795. aastal: „**ABD ehk Luggemise-Ramat Lastele kes tahavad lugema õppida**“. Piisab aga ka vastusest „Aabits“ või „ABD“ või „Luggemise-Ramat“ või ka „Lugemise raamat“. „Esimene eestikeelne aabits“ või „Esimene aabits“ on vale vastus, kuna Masingu aabits ei olnud esimene. Allikas: Eesti ajalugu II (Avita) lk 70; Estonica – rahvusteaduse süünd ja estofiilia.

25. Järgnevates tekstides on kirjeldatud veel kolme 18. sajandi valgustajat. Lisage kirjelduste juurde sobivad nimed. **3p**

- a) Torma kiriku pastor. Oli mõjutatud kameralismist ning oli üks esimesi, kes hakkas laiemalt rääkima Eesti- ja Liivimaa talurahva pärisorjuse leevendamise kohta 1750. aastatel, rõhutades, et talurahva seisundi parandamine on kasulik eelkõige riigile.

Isiku nimi: **Johann Georg Eisen von Schwartzenberg**. Piisab ka nimest „Eisen“. Sobib ka väikese

kirjaveega vastus, nt „Eizen“ vms Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 62.

- b) Pastor ja koolilõpetaja Riia toomkoolis 1760. aastatel, hiljem mõjukas valgustaja Saksamaal. Rõhutas kultuuride paljusust ja ainulaadsust, olles nii kultuurrahvosluse innustaja paljude Austria-Ungari, Venemaa ja Türgi impeeriumi rõhutatud rahvaste hulgas. Avaldas Euroopa rahvalaulude kogumiku, mis sisaldas ka eesti ja läti rahvalaule.

Isiku nimi: **Johann Gottfried Herder**. Piisab ka nimest „Herder“. Sobib ka väikese kirjaveega **vastus, nt „Herrder“ vms** Allikad: Eesti ajalugu II (Avita), lk 68. Estonica – rahvusteaduse sünni ja estofiilia.

- c) Saksamaalt Weimarist pärit üleeuroopalise kuulsusega näitekirjanik, kes 18. sajandi lõpus tegutses Tallinnas. Ta pani 1784. aastal aluse Tallinna amatööriteatrile, millest hiljem kasvas välja kutseline teater.

Isiku nimi: **August von Kotzebue**. Sobib ka lihtsalt „Kotzebue“. Sobib ka väikese kirjaveega

vastus, nt „Kotzebue“ vms. Allikad: Eesti ajalugu II (Maurus), lk 101. Eesti ajalugu II (Avita) lk 72.

26. 18. sajandil arenes hoogsalt ka eestikeelne kirjandus. Allpool on välja toodud kaks 18. sajandi eestikeelset kirjandusteost. Vastake nende kohta küsimustele. **6p**

- a) Parempoolsel pildil on kujutatud üht 1766. aasta väljaannet, mida peetakse esimeseks eestikeelseks omataoliseks. Vastake küsimustele:

Mille poolest oli see väljaanne esimene? **Esimene eestikeelne ajakiri või nädalaleht, esimene eestikeelne meditsiiniväljaanne, meditsiiniajakiri, meediaväljaanne, vms. „Esimene eesti ajaleht“ on vale vastus.**

Kes oli selle väljaande autor? **Peter Ernst Wilde**. Sobib ka vastus „Wilde“. Sobib ka väikese kirjaveega **vastus, nt „Vilde“ vms**

Kes tõlkis selle väljaande eesti keelde? **August Wilhelm Hupel**. Sobib ka vastus „Hupel“. Sobib ka väikese kirjaveega **vastus, nt „Huupel“ vms**. Allikas: Eesti ajalugu II (Avita), lk 59.

- b) Vastake küsimustele ka teise teose kohta:

Mis aastal avaldati see teos eesti keeles? **1739**

Kes oli selle teose peamine eesti keelde tõlkija? **Anton Thor Helle**. Sobib ka vastus „Helle“.

Selgitage, kuidas mõjutas selle teose eesti keeles väljaandmine eesti kirjakeele arengut!

- a) Et Piibli tõlkija A. T. Helle oli pärit Põhja-Eestist Jürist, siis see tõlge määras ära ühtse eesti kirjakeele kujunemise põhjaeesti keele baasil. Kirjakeeleks sai põhjaeesti keel, lõunaeesti kirjakeel hääbus. Sobib ükskõik kui lühike, sisult korrektne vastus – nt „Kirjakeeleks sai põhjaeesti keel“.
- b) Lisaks oli Piibli ilmumine eesti kirjakeele n-ö küpsuseksamiseks, kuna keel, mis suudab edastada Piibli teksti, suudab edastada mida tahes. Eesti keelde tuli ka hulk uusi sõnu, mida keeles varem ei olnud.

Piisab ühest korrektsest vastusest. Allikad: Estonica – pietismi ja vennastekoguduse mõjud; Eesti ajalugu II (Maurus), lk 95; Eesti ajalugu II (Avita), lk 72

27. Märkige märkega „X“ õiged vastused: millised väidetest kehtivad pietismi, millised hernhuutluse, millised teoloogilise ratsionalismi kohta ning millised väited ei kehti mitte ühegi mainitud usulise liikumise kohta?

10 õiget – 4p; 8-9 õiget – 3p; 5-7 õiget – 2p; 1-4 õiget – 1p.

4p

Põhimõte	Pietism	Hernhuutlus	Ratsionalism	Mitte ükski
Selle liikumise rajajaks oli Philipp Jakob Spener teosega „Pia Desideria“.	X			
See liikumine levis massiliselt eesti talupoegade seas.		X		
See liikumine rõhutas lihtsat sidameusku. Piiblit võrreldi karkudega, mida ei vajatud, kui Kristus on südames.		X		
See liikumine oli enim seotud valgustusfilosoofiaga.			X	
Selle liikumisega kaasnes rahvariiete ja ehete hävitamine ning kõrtside sulgemine.		X		
See liikumine väärtustas Eesti rahvausundit ja mütoloogiat.				X
Selle liikumise juured ulatuvad Tšehhi usu-uuendaja Jan Husini.		X		
Selle liikumise järgijad eitasid pärispattu ning leidsid, et õndsaks saavad kõik inimesed, kuna Kristus on lunastanud kõigi patud.			X	
Selle liikumise keskus asus Saksamaal Halles.	X			
Selle liikumisega seostatakse prohvet Malstveti ja malstvetlaste tegevust.				X

Allikad: Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 138-139, 142-143, 149, ; Eesti ajalugu II (Avita) lk 66, 68, Eesti ajalugu II (Maurus) lk 97; Estonica – pietismi ja vennastekoguduse mõjud.

28. Selgitage mõistete „pietism“ ja „hernhuutlus“ etümoloogiat ehk päritolu – mis sõnadest need sõnad pärinevad, mida need sõnad tähendavad? **2p**

Mõiste „pietism“ tähendus: **vagadus / kohusetunne. Sõna ise pärineb ladinakeelsest sõnast *pietas*.**

Mõiste „hernhuutlus“ tähendus: **sõna „hernhuutlus“ on nime saanud Herrnhuti külast Saksamaalt.**

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita) lk 66; Eesti ajalugu II (Maurus) lk 97

29. Selgitage, kuidas olid hernhuutluse ehk vennastekoguduste liikumisega seotud Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, Tallima Paap ning Elisabet I (Jelizaveta Petrovna)? **3p**

Nikolaus Ludwig von Zinzendorf: **Hernhuutliku liikumise rajaja. Lisaks külastas ta 1736. aastal Eesti- ja Liivimaad ning toetas eestikeelse täispiibli trükkimist rahaliselt. Herrnhuti küla, kus hernhuutlus tekkis, asus Zinzendorfi maa-aladel. Piisab vastusest „Hernhuutluse rajaja“.**

Tallima Paap: **Hernhuutlik talupoeg, kes väitis end olevat prohveti ning koondas enda ümber suure talupoegade salga. Juhtis hernhuutlikku liikumist Haanjas. Ärgitas talupoegi põletama ehteid ning paremaid riideid, lõpetama seksuaalset läbikäimist, tegelema enesepiitsutamisega ning vastu hakkama mõisnikele. Piisab vastusest „Hernhuutlik prohvet / usumees vms“.**

Elisabet I: **Keelustas vennastekoguduse liikumise 1743. aastal. Aastaarvu teadma ei pea, aga peab teadma vennastekoguduse keelustamise fakti. Vale aastaarvu äramärkimine teeb aga vastuse valeks.**

Allikad: Eesti ajalugu II (Avita), lk 67; Eesti ajalugu II (Maurus) lk 97-98; Eesti ajalugu varasel uusajal, lk 143; Estonica – Pietismi ja vennastekoguduse mõjud

Kasutatud allikad

- Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa. Rootsi ajast 20. sajandi alguseni. Pärtel Piirimäe, Marten Seppel, Andres Andresen, Ago Pajur. Tallinn: Avita, 2015. Lk 42-73.
- Eesti ajalugu II gümnaasiumile. Lauri Vahtre, Mart Laar. Tallinn: Maurus Kirjastus, 2013. Lk 58- 105.
- Eesti ajalugu IV, Põhjasõjast pärisorjuse kaotamiseni. Mati Laur, Tõnu Tannberg, Helmut Piirimäe. Tartu: Ilmamaa, 2003. Lk 18-50, 125-133.
- Eesti ajalugu varasel uusajal 1550-1800. Mati Laur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1999. Lk 51-59; 71-89; 95-96, 104-109, 136-156.
- Tsaaride aeg: Venemaa ajaloost 1917. aastani. Mati Laur. Tallinn: Sild 2002. Lk 64-116.
- Ronga Tehvan. Eestlasest meediastaar 18. sajandil. Kalle Kroon. Horisont 4, 2011, lk 10-15.
- Estonica – Balti erikord. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Balti_erikord/
- Estonica – Pietismi ja vennastekoguduse mõjud. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_erikord/Pietismi_ja_vennastekoguduse_m%C3%B5jud/

- Estonica – Pärisorjuslik kord ja mõisamajanduse intensiivistumine. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_rikord/P%C3%A4risorjuslik_kord_ja_m%C3%B5isamajanduse_intensiivistumine/
- Estonica – Rahvastik: etniline ja seisuslik koosseis. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_rikord/Rahvastik:_etniline_ja_seisuslik_kooseis/
- Estonica – Rahvusteadvuse sünn ja estofiilia. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_rikord/Rahvusteadvuse_s%C3%BCnd_ja_estofiilia/#%20
- Estonica – Valgustus ja valgustatud absolutism. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_rikord/Valgustus_ja_valgustatud_absolutism/

Illustratsioonid

Ülesanne 3: Horisont 4, 2011, lk 10.

Ülesanne 9a: Tsaaride aeg: Venemaa ajaloost 1917. aastani. Mati Laur. Tallinn: Sild 2002. Lk 81.

Ülesanne 9b: Tsaaride aeg: Venemaa ajaloost 1917. aastani. Mati Laur. Tallinn: Sild 2002. Lk 86.

Ülesanne 9c: Tsaaride aeg: Venemaa ajaloost 1917. aastani. Mati Laur. Tallinn: Sild 2002. Lk 90.

Ülesanne 10: <https://katherineandcatherinethegreat.weebly.com/legacy.html>

Ülesanne 22: Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa. Rootsi ajast 20. sajandi alguseni. Pärtel Piirimäe, Marten Seppel, Andres Andersen, Ago Pajur. Tallinn: Avita, 2015. Lk 53.

Ülesanne 24a ja 24b: Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa. Rootsi ajast 20. sajandi alguseni. Pärtel Piirimäe, Marten Seppel, Andres Andersen, Ago Pajur. Tallinn: Avita, 2015. Lk 68.

Ülesanne 24c: Eesti ajalugu II gümnaasiumile. Lauri Vahtre, Mart Laar. Tallinn: Maurus Kirjastus, 2013. Lk 142.

Ülesanne 26a: Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa. Rootsi ajast 20. sajandi alguseni. Pärtel Piirimäe, Marten Seppel, Andres Andersen, Ago Pajur. Tallinn: Avita, 2015. Lk 59.

Ülesanne 26b: Estonica.org – Pietismi ja vennastekoguduse mõjud. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1710-1850_Balti_rikord/Pietismi_ja_vennastekoguduse_m%C3%B5jud/

OLÜMPIAADITÖÖ KOOSTAJA: Karl Hein